

Голові разової спеціалізованої вченої ради
Державного податкового університету
Міністерства фінансів України,
за спеціальністю 051 «Економіка»,
в галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові
науки»,
професору кафедри економічної політики,
маркетингу та бізнес-аналітики,
доктору економічних наук, професору
Белінської Яніни Василівни

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

професора кафедри місцевого самоврядування та розвитку територій Навчально-наукового інституту публічної служби та управління Національного університету «Одеська політехніка», доктора економічних наук, професора **Карпенко Лідії Миколаївни** на дисертацію **Андрухович Дани Романівни** за темою: «**Державна допомога суб'єктам господарювання в системі регулювання підприємницької діяльності в Україні**», поданої до захисту у разову спеціалізовану вчену раду Державного податкового університету на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка» в галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

1. Актуальність теми дисертації, зв'язок із науковими програмами, темами. Трансформаційний період в економіці України, постійний процес структурної перебудови економіки, умови динамічного та турбулентного характеру генезису конкурентного ринкового середовища – це складний і цілеспрямований процес, який диктує необхідним опанування інноваційного шляху відтворення підприємницької діяльності в Україні, сприятиме економічному і соціальному розвитку країни.

На сучасному етапі соціально-економічних перетворень в Україні, в умовах активізації процесів децентралізації державної влади, зростає необхідність формування ефективного механізму державного регулювання розвитку підприємницької діяльності в координатах галузевої аналітики. Для забезпечення динамічної рівноваги розвитку регіонів необхідним є визначення впливу зрушень галузевої структури виробництва на економіку загалом і врахування цих питань при формуванні та реалізації регіональної політики. Зазначене обумовлює

необхідність ґрунтовного дослідження і переосмислення організаційної та економічної складових механізму регіональної промислової політики й уточнення функцій та напрямку дій основних інституцій регуляторного впливу держави.

Загалом метою державної підтримки розвитку малого підприємництва є створення сприятливих і надійних економічних, адміністративних та інституційних умов для його розвитку, захист підприємництва як джерела подолання негативних процесів економіки держави, підтримка вітчизняного товаровиробника, створення умов для розвитку малого підприємництва, умови для забезпечення зайнятості населення України, створення нових робочих місць

Сучасна економіка вимагає поєднання ринкової самоорганізації з державним регулюванням для забезпечення стабільності, конкурентоспроможності та соціальної справедливості. Державна допомога є ключовим інструментом такого впливу, але її неефективне або невмотивоване використання може спричинити спотворення конкуренції. Особливої ваги тема набуває в умовах воєнного стану, коли економіка України стикається з безпрецедентними викликами: суттєвим звуженням внутрішнього ринку, руйнуванням виробничої інфраструктури та порушенням логістичних ланцюгів. Це актуалізує потребу у розробці цілеспрямованих механізмів державної підтримки, особливо для малого та середнього бізнесу, експортоорієнтованих підприємств і бізнесів у прифронтових регіонах.

Важливим аспектом актуальності є необхідність гармонізації українського законодавства з нормами Європейського Союзу, зокрема щодо вимог до державної допомоги, викладених у ст. 107 Договору про функціонування ЄС. Це передбачає впровадження чітких критеріїв надання допомоги, забезпечення прозорості у використанні коштів та запобігання негативному впливу на конкуренцію. Аналіз української практики державної підтримки виявив низку системних проблем, серед яких неефективний розподіл ресурсів з переважним орієнтуванням на окремі галузі, недостатній рівень прозорості прийняття рішень та обмежений вплив на структурні зміни в економіці. Ці проблеми потребують наукового осмислення та практичних рішень.

Сучасні цифровізаційні технології відкривають нові можливості для вдосконалення механізмів державної допомоги, зокрема через автоматизацію процесів моніторингу, забезпечення рівного доступу до підтримки та зменшення адміністративних бар'єрів. Особливого значення механізми державної підтримки набувають в світлі повоєнного відновлення економіки, зокрема щодо залучення інвестицій, стимулювання інноваційних галузей та підтримки соціальної стабільності.

У зв'язку з цим представлена до розгляду тема дисертації Андрухович Д.Р., метою якої є теоретичне обґрунтування та розробка науково-методичних підходів і практичних рекомендацій щодо вдосконалення надання державної допомоги суб'єктам господарювання в системі державного регулювання підприємницької діяльності в Україні на засадах норм європейського законодавства, є актуальною та становить значний науковий та практичний інтерес.

Обрана Андрухович Д.Р. тема дослідження пов'язана з планами наукових досліджень Державного податкового університету, а результати враховано при виконанні науково-дослідних робіт, зокрема роботи кафедри управління та бізнес-адміністрування «Підприємництво в епоху глобальних трансформацій: виклики та перспективи розвитку» (державний реєстраційний номер 119U000718), де особистий внесок автора полягає в обґрунтуванні особливостей застосування правил державної допомоги пріоритетних галузей, ІТ-бізнесу, цифрового підприємництва, штучного інтелекту та базових цифрових навичок громадян. Практичну цінність складають пропозиції авторки щодо розробки і провадження комплексу взаємопов'язаних заходів щодо розширення можливостей держави надавати державну допомогу на цілі реалізації системних цифрових перетворень та відновлення економічного розвитку України.

2. Новизна наукових положень і результатів, отриманих особисто здобувачем і поданих на захист, полягає у розробленні та науковому обґрунтуванні теоретико-методологічного базису, методичних положень і практичних рекомендацій щодо вдосконалення надання державної допомоги

суб'єктам господарювання в системі державного регулювання підприємницької діяльності в Україні на засадах норм європейського законодавства. Дисертантом запропонована удосконалений науково-методичний підхід до оцінювання ефективності надання державної допомоги суб'єктам господарювання за рахунок використання порівняльного структурно-галузевого аналізу, що, якій містить особливості аналітичної функції оцінювання використання державних коштів.

Здобувачем **Андрухович Д.Р.**

удосконалено:

– концептуальні підходи до удосконалення системи державного регулювання підприємницької діяльності в Україні, які, на відміну від існуючих, доповнено, по-перше, глобальними трендами у сфері державної допомоги суб'єктам господарювання, зокрема малому та середньому бізнесу, що визначили пріоритетність цифровізації як інструменту надання та сфери спрямування державних коштів; по-друге, інституціями координації міжсекторальної взаємодії установ державного, бізнес- та міжнародного рівнів, до яких віднесено різні види платформ. Це дозволило визначити пріоритетні напрями розвитку інституційно-організаційних засад надання державної допомоги суб'єктам господарювання з метою покращання їх адаптації до викликів воєнного періоду;

– методичний підхід до оцінювання ефективності надання державної допомоги суб'єктам господарювання за рахунок використання порівняльного структурно-галузевого аналізу, що, на відміну від існуючих, полягає у визначенні співвідношення часток коштів бюджету, виділених у певні галузі, та приросту доданої вартості у них. Дана методика дозволила непрямым чином оцінити ефективність державної допомоги в Україні і слугувала науко методичним підґрунтям для визначення причин її низького рівня, що полягають у суб'єктному складі отримувачів і недоліків окремих форм її надання;

– підхід до організації державного допомоги малому та середньому підприємництву, який, на відміну від існуючих, передбачає створення цифрових екосистем на платформній основі як функціонального середовища узгодження ініціатив держави, суб'єктів господарювання і зовнішніх донорів щодо залучення

фінансування, розроблення і реалізації цифрового інструментарію надання державної допомоги. Це дозволить полегшити доступ і забезпечити максимальне охоплення заходами державної підтримки суб'єктів господарювання в умовах інформаційної невизначеності та логістичних проблем воєнного часу;

набули подальшого розвитку:

– теоретичні засади державного регулювання підприємницької діяльності за рахунок уточнення змістовного наповнення дефініцій:

1) «державна допомога суб'єктам господарювання» як складової системи державного регулювання підприємницької діяльності у формі адресного надання мінімально необхідного обсягу фінансових ресурсів з державного та місцевого бюджетів за критеріями конкурентного середовища протягом визначеного терміну. Врахування сукупності ознак допустимості заходу та принципів її надання в ЄС дало можливість вказати на шляхи подолання суперечливості наслідків державної допомоги за рахунок чіткого дотримання принципів її надання і критеріїв допустимості;

2) «ефективність державної допомоги суб'єктам господарювання», що має багатогранну структуру, рівні вимірювання і залежить від низки інституційно-організаційних умов, зокрема прозорості інформації щодо використання державних коштів суб'єктами господарювання; структури джерел фінансування бюджетних видатків; дотримання принципу оптимальності у поєднанні державного та суспільного інтересів; рівня конкуренції. Це дозволило надати науково-обґрунтовані рекомендації щодо вибору дієвих інструментів державної підтримки суб'єктів господарювання;

– систематизація форм державної допомоги суб'єктам підприємницької діяльності у різних сферах економічної системи України, яка, на відміну від існуючих, враховує особливості еволюції та поточного стану економіки України (цифрову трансформацію бізнес-процесів, інтернаціоналізацію бізнесу, домінування зовнішніх джерел фінансової допомоги, пріоритетність бюджетного фінансування оборонного сектора, розвиток стартап-компаній і ветеранського бізнесу) і передбачає поділ за підсистемами державного регулювання

підприємницької діяльності, до яких віднесено інституційну, інноваційно-технологічну, фінансово-інвестиційну, інформаційно консультативну, кадрову. Це дасть можливість сформувати узгоджену і ефективну систему державного регулювання підприємницької діяльності в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення;

– наукове обґрунтування взаємозалежності надання регіональної державної допомоги та підтримки малих і середніх підприємств на основі методології складних відкритих систем, які функціонують та розвиваються під впливом глобальних та регіональних факторів, із врахуванням міжнародних правил та стандартів застосування інструментів регіональної державної допомоги, спрямованих на формування макроекономічної стабільності, екологічного балансу та соціальної згуртованості територій. Це дозволило більш виважено підходити до формування науково-методичних засад системи регулювання підприємницької діяльності в Україні, яка має відповідати вимогам регіональної політики ЄС та забезпечувати поточну макроекономічну стабільність і повоєнне відновлення регіонів;

– рекомендації щодо вдосконалення нормативно–правової бази регулювання державної допомоги суб'єктам господарювання за рахунок внесення статті, що регламентує компенсацію державою витрат підприємств на цілі цифровізації, що дозволить посилити її позитивний прояв як прибуткової сфери підприємницької діяльності та ефективного способу державного регулювання, а також наблизить вітчизняне законодавство до норм ЄС.

3. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків рекомендацій сформульованих у дисертації, та їх достовірність. Дисертаційна робота є самостійно виконаною науковою працею, а сформульовані в дисертації наукові положення та практичні рекомендації є достатньо обґрунтованими та достовірними.

Обґрунтованість висновків та рекомендацій забезпечується широкою інформаційною базою дослідження, яка охоплює новітні положення сучасної

економічної науки та сфери публічного управління і адміністрування, праці відомих вітчизняних і зарубіжних вчених, фахівців-практиків щодо забезпечення продуктами соціального призначення, чинне законодавство, дані державної служби статистики України, звітності та відкриті матеріали діяльності органів публічної влади, результати власних досліджень.

Достовірність забезпечує використання методів дослідження, таких як: логічного аналізу, синтезу, узагальнення та групування – при дослідженні та систематизації інструментів регулювання підприємницької діяльності та еволюції системи надання державної допомоги; наукової абстракції, індукції, дедукції, порівняльного та системного аналізу – при дослідженні сутності державної допомоги, її впливу на конкуренцію, визначенні критеріїв допустимості надання; системно-структурного аналізу – при дослідженні системи інструментів регулювання підприємницької діяльності; аналітичної ієрархії – при розробці концептуальних підходів до вдосконалення системи регулювання підприємницької діяльності; аналіз часових рядів – при визначенні впливу надання державної допомоги на розвиток галузей – її отримувачів; статистичного та графічного – для представлення результатів дослідження.

Представлені результати свідчать про ґрунтовну та всебічну обізнаність здобувачки з напрацюваннями науковців з питань державної допомоги суб'єктам господарювання, а також про її власний внесок у дослідження цієї проблематики.

Наукові результати, представлені у роботі, а також сформульовані висновки та практичні рекомендації є логічно обґрунтованими, взаємопов'язаними та внутрішньо узгодженими. Високу ступінь їхньої коректності підтверджують структурованість і змістовна цілісність дисертаційного дослідження, використання статистичних даних з офіційних джерел, а також результатів власних емпіричних досліджень автора.

Дисертація ґрунтується на ретельному аналізі широкого кола систематизованих фундаментальних праць провідних вітчизняних та зарубіжних учених, що свідчить про глибину теоретичного осмислення проблематики. Матеріал викладено структуровано та послідовно. Отримані висновки є

теоретичним узагальненням результатів дослідження та становлять основу для розробки практичних рекомендацій, які відрізняються науковою обґрунтованістю та прикладною цінністю.

Запропоновані автором методичні підходи демонструють наукову строгість і можуть бути використані для проведення відповідних прикладних розрахунків. Усі положення роботи є взаємодоповнюючими і не містять суперечностей, що підтверджує її наукову й практичну значимість.

Системний підхід до вирішення поставлених завдань, логічна структура дослідження та аналіз причинно-наслідкових зв'язків свідчать про високий рівень наукової обґрунтованості роботи. Отримані результати, сформульовані висновки та практичні рекомендації є достовірними, що підтверджується офіційними документами (актами, довідками) про їхнє впровадження.

Наукова вагомість положень, узагальнень і пропозицій, викладених у дисертації, підкріплюється публікаціями у вітчизняних та зарубіжних фахових виданнях, а також матеріалами міжнародних науково-практичних конференцій.

Дисертація є самостійним науковим дослідженням, в якому розкрито обрану автором тему. Обґрунтування положень дисертаційної роботи є змістовним і переконливим. Цілісність методологічного підходу забезпечено використанням загальних діалектичних методів і адекватного конкретно-наукового інструментарію. Основне наукове завдання виконано, воно відповідає темі дослідження та повністю направлене на розкриття суті становлення та розвитку вітчизняної моделі державної підтримки суб'єктів господарювання в системі регулювання підприємницької діяльності в Україні. Поставлені операційні завдання розглянуті повною мірою та знайшли своє відображення у відповідних висновках і пропозиціях. Ступінь вірогідності і обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації Андрухович Д.Р., підтверджується широкою емпіричною базою, грамотною управлінською обробкою даних.

Вище зазначене дозволяє зробити висновок про достатню ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у

дисертації. Аналіз змісту дисертаційної роботи, її ключових положень та висновків дозволяє констатувати їхню обґрунтованість, достовірність і відповідність спеціальності 051 «Економіка».

4. Наукова і практична значимість отриманих результатів.

Наукове значення результатів обумовлено тим, що в дисертаційній роботі обґрунтовані концептуальні підходи щодо вдосконалення надання державної допомоги суб'єктам господарювання в системі державного регулювання підприємницької діяльності в Україні на засадах норм європейського законодавства. Дисертантом запропоновано удосконалений науково-методичний підхід до оцінювання ефективності надання державної допомоги суб'єктам господарювання за рахунок використання порівняльного структурно-галузевого аналізу, що, якій містить особливості аналітичної функції оцінювання використання державних коштів.

Дисертаційна робота Андрухович Д.Р. є результатом наукових досліджень, спрямованих на теоретико-методичне обґрунтування інструментальної бази державної політики розвитку суб'єктів господарювання в системі державного регулювання підприємницької діяльності в Україні.

Результати аналізу основних наукових гіпотез, що виносяться на захист, та проведені дослідження дають підстави стверджувати, що дисертація містить ряд вагомих теоретичних і науково-методичних положень, які істотно доповнюють економічну науку в частині вивчення державної допомоги суб'єктам господарювання в системі регулювання підприємницької діяльності в Україні.

Серед найбільш вагомих результатів дисертаційної роботи, що характеризують прирощення наукових знань та визначають її наукову новизну, слід відзначити наступні:

1. У дисертації обґрунтовано концептуальні підходи до удосконалення системи державного регулювання підприємницької діяльності в Україні, які, на відміну від існуючих, доповнено, по-перше, глобальними трендами у сфері державної допомоги суб'єктам господарювання, зокрема малому та середньому

бізнесу, що визначили пріоритетність цифровізації як інструменту надання та сфери спрямування державних коштів; по-друге, інституціями координації міжсекторальної взаємодії установ державного, бізнес- та міжнародного рівнів, до яких віднесено різні види платформ. Це дозволило авторці визначити пріоритетні напрями розвитку інституційно-організаційних засад надання державної допомоги суб'єктам господарювання з метою покращання їх адаптації до викликів воєнного періоду (підр. 3.1., с.189-195).

2. Наукову новизну має запропонований методичний підхід до оцінювання ефективності надання державної допомоги суб'єктам господарювання за рахунок використання порівняльного структурно-галузевого аналізу, що, на відміну від існуючих, полягає у визначенні співвідношення часток коштів бюджету, виділених у певні галузі, та приросту доданої вартості у них. Дана методика дозволила непрямым чином оцінити ефективність державної допомоги в Україні в умовах воєнного стану і слугувала науко-методичним підґрунтям для визначення причин її низького рівня, що полягають у суб'єктному складі отримувачів і недоліків окремих форм її надання (підрозділ 2.1).

3. Представляє науковий та практичний інтерес підхід до організації державного допомоги малому та середньому підприємництву, який, на відміну від існуючих, передбачає створення цифрових екосистем на платформній основі як функціонального середовища узгодження ініціатив держави, суб'єктів господарювання і зовнішніх донорів щодо залучення фінансування, розроблення і реалізації цифрового інструментарію надання державної допомоги. Це дозволить полегшити доступ і забезпечити максимальне охоплення заходами державної підтримки суб'єктів господарювання в умовах інформаційної невизначеності та логістичних проблем воєнного часу (с.192-197, підрозділ 3.3).

4. На особливу увагу заслуговують теоретичні засади державного регулювання підприємницької діяльності за рахунок уточнення змістовного наповнення дефініцій:

1) «державна допомога суб'єктам господарювання» як складової системи державного регулювання підприємницької діяльності у формі адресного надання

мінімально необхідного обсягу фінансових ресурсів з держаного та місцевого бюджетів за критеріями конкурентного середовища протягом визначеного терміну. Врахування сукупності ознак допустимості заходу та принципів її надання в ЄС дало можливість вказати на шляхи подолання суперечливості наслідків державної допомоги за рахунок чіткого дотримання принципів її надання і критеріїв допустимості (с. 42-44).

2) «ефективність державної допомоги суб'єктам господарювання», що має багатогранну структуру, рівні вимірювання і залежить від низки інституційно-організаційних умов, зокрема прозорості інформації щодо використання державних коштів суб'єктами господарювання; структури джерел фінансування бюджетних видатків; дотримання принципу оптимальності у поєднанні державного та суспільного інтересів; рівня конкуренції. Це дозволило надати науково-обґрунтовані рекомендації щодо вибору дієвих інструментів державної підтримки суб'єктів господарювання (с.49-52).

5. Варто відзначити систематизацію форм державної допомоги суб'єктам підприємницької діяльності у різних сферах економічної системи України, яка, на відміну від існуючих, враховує особливості еволюції та поточного стану економіки України (цифрову трансформацію бізнес-процесів, інтернаціоналізацію бізнесу, домінування зовнішніх джерел фінансової допомоги, пріоритетність бюджетного фінансування оборонного сектора, розвиток стартап-компаній і ветеранського бізнесу) і передбачає поділ за підсистемами державного регулювання підприємницької діяльності, до яких віднесено інституційну, інноваційно-технологічну, фінансово-інвестиційну, інформаційно-консультативну, кадрову. Це дасть можливість сформувати узгоджену і ефективну систему державного регулювання підприємницької діяльності в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення (с. 185-190).

6. Перспективним є наукове обґрунтування взаємозалежності надання регіональної державної допомоги та підтримки малих і середніх підприємств на основі методології складних відкритих систем, які функціонують та розвиваються під впливом глобальних та регіональних факторів, із врахуванням міжнародних

правил та стандартів застосування інструментів регіональної державної допомоги, спрямованих на формування макроекономічної стабільності, екологічного балансу та соціальної згуртованості територій. Це дозволило більш виважено підходити до формування науково-методичних засад системи регулювання підприємницької діяльності в Україні, яка має відповідати вимогам регіональної політики ЄС та забезпечувати поточну макроекономічну стабільність і повоєнне відновлення регіонів (с.193-194).

7. Доцільними є рекомендації щодо вдосконалення нормативно-правової бази регулювання державної допомоги суб'єктам господарювання за рахунок внесення статті, що регламентує компенсацію державою витрат підприємств на цілі цифровізації, що дозволить посилити її позитивний прояв як прибуткової сфери підприємницької діяльності та ефективного способу державного регулювання, а також наблизить вітчизняне законодавство до норм ЄС (с.230-240).

5. Теоретична цінність і практична значимість наукових результатів. Одержані результати мають науково-практичне значення, що зумовлено можливостями широкого впровадження сформованих у дисертаційній роботі теоретичних положень та методичних рекомендацій щодо вдосконалення надання державної допомоги суб'єктам господарювання в системі державного регулювання підприємницької діяльності в Україні на засадах норм європейського законодавства.

Окремі положення дослідження вже знайшли застосування у практичній сфері, зокрема:

- у діяльності ТОВ «ФІТ ВОЛЬТАЙРА УКРАЇНА» (довідка № 5/10 від 21.10.2024) при організації навчальних тренінгів у межах державної програми з компенсації витрат роботодавцям на оплату праці осіб, які були працевлаштовані після примусового переміщення через бойові дії під час воєнного стану в Україні.
- у роботі Департаменту економіки та розвитку інфраструктури Кам'янець-Подільської міської ради (довідка № 01-11/815 від 28.10.2024) під час розробки

методичних матеріалів щодо надання державної підтримки суб'єктам малого та мікропідприємництва серед ветеранів у умовах воєнного стану.

Дисертаційна робота виконана автором самостійно, всі наукові результати та науково-практичні рекомендації отримані на базі особистих досліджень, у т.ч. у складі тимчасових творчих колективів, авторських та робочих груп.

6. Повнота викладення наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих в наукових публікаціях. Основні результати дисертації опубліковано у 28 наукових працях, загальним обсягом 6,05 д.а., з яких автору особисто належить 5,8 д.а., а саме: 6 статей у виданнях включених до переліку наукових фахових видань України, категорія «Б», з них 5 одноосібних; 1 у співавторстві, де автору належить 0,25 д.а. (загальний обсягом 2,75 д.а., особисто автору – 2,50 д.а.); 22 публікацій в інших виданнях (усі одноосібні), загальним обсягом 3,3 д.а.

7. Структура і обсяг дисертації. Дисертаційна робота Д. Р. Андрухович має чітку структуру, яка відповідає критеріям послідовності, цілісності, завершеності та логічної узгодженості. Виклад матеріалу витриманий у науковому стилі з дотриманням відповідної термінології. Взаємозв'язок усіх розділів дослідження забезпечує системне розкриття проблематики, а також дає змогу об'єктивно оцінити науковий внесок автора та ступінь вирішення поставлених дослідницьких завдань у межах заявленої теми, мети та завдань роботи.

Дисертаційна робота складається із анотацій українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертаційної роботи становить 321 сторінку. Основний зміст викладено на 221 сторінці комп'ютерного тексту. Анотація розміщена на 16 сторінках. Робота містить 15 таблиць, 37 рисунків (2 з яких займають 2 окремі сторінки), 17 додатків, що займають 32 сторінки. Список використаних джерел налічує 407 найменувань і розміщений на 49 сторінках.

У вступі викладено обґрунтування актуальності теми дисертації, визначено мету та сформульовано основні завдання, об'єкт, предмет і описано методи дослідження, охарактеризовано інформаційну базу, представлено наукову новизну, практичне значення отриманих результатів, їх апробацію та особистий внесок здобувачки.

У першому розділі роботи аналізується роль державного регулювання підприємницької діяльності в умовах воєнного стану та цифровізації, з акцентом на теоретичні основи та потенційні ризики, такі як бюрократія та корупція. Розглядається значення державної допомоги як інструменту кризового регулювання, пропонуються удосконалення її визначення та механізмів надання на засадах європейських підходів, зокрема з урахуванням конкурентного середовища. Обґрунтовується необхідність моніторингу та контролю ефективності державної допомоги, а також інституційних змін для забезпечення балансу між державними та суспільними інтересами у повоєнний період.

У другому розділі дисертації здобувачка аналізує еволюцію державної допомоги суб'єктам господарювання в Україні, зокрема її нормативно-правову базу, галузеву та суб'єктну структуру, а також ефективність у контексті спотворення конкурентного середовища. Виявлено, що обсяги державної допомоги в Україні перевищують європейські показники, а її розподіл характеризується неефективністю, зокрема через переважання комунальних підприємств і нецільове використання коштів. Окрему увагу приділено трансформації механізмів державної підтримки під час кризових періодів (COVID-19, повномасштабна війна), а також ризикам, пов'язаним із міжнародними зобов'язаннями України щодо субсидій та експортної політики.

У третьому розділі дисертації авторка аналізує ефективність державної підтримки суб'єктів господарювання в умовах воєнного стану, зосереджуючись на пріоритетних напрямках, таких як допомога малому та середньому бізнесу, розвиток ветеранського підприємництва, регіональна допомога та цифровізація. Вивчаються проблеми розподілу регіональної державної допомоги в ЄС, зокрема необхідність врахування рівня розвитку регіонів та розміру підприємств для забезпечення

збалансованого економічного зростання. Окрема увага приділена впливу цифровізації на оптимізацію державної підтримки, а також необхідності законодавчого закріплення механізмів фінансування цифрових трансформацій підприємств.

8. Зауваження до дисертаційної роботи та дискусійні положення. Загалом дисертаційна робота Андрухович Дани Романівни виконана на високому теоретико-методичному рівні і має важливе практичне значення, що не виключає можливості критичного підходу до окремих позицій здобувача, що дозволяє висловити деякі міркування. Водночас, як і будь-яке складне наукове дослідження, дисертація містить окремі положення, які можуть бути предметом наукової дискусії або потребують додаткового уточнення. З огляду на це, до дисертаційної роботи можна висловити наступні зауваження, які не знижують її загального рівня, проте можуть бути враховані автором у подальших наукових дослідженнях.

1. У розділі, присвяченому регулюванню підприємництва, було б доцільно розширити порівняльний аналіз, включивши досвід країн, які також переживали кризові періоди (наприклад, Хорватії, Боснії і Герцеговини, Південної Кореї). Таке порівняння посилює аргументацію щодо адаптації європейського досвіду до українських реалій. Крім того, варто було б більше уваги приділити механізмам переходу від «кризової» державної допомоги до довгострокової політики підтримки, зокрема через інструменти державно-приватного партнерства. (с.120-130)

2. Додаткової аргументації потребують висновки щодо ефективності системи моніторингу за державною допомогою. Хоча робота висвітлює проблему можливого зловживання державною допомогою, запропоновані механізми протидії (наприклад, цифрові платформи за рахунок їх прозорості) потребують більш конкретних інструментів реалізації, наприклад, таких як блокчейн-технології для забезпечення прозорості фінансування. (С.84-90)

3. Незважаючи на ґрунтовний аналіз регіональної допомоги, бракує конкретики щодо критеріїв розподілу коштів між деокупованими та

прифронтовими областями. Важливо представити, які саме тенденції спостерігаються у період воєнного стану поміж регіонами, що слугуватиме аргументацією для здійснення розподілу державної допомоги і обґрунтування критеріїв, що використовуються для визначення пріоритетів.

4. Хоча здобувачка наводить середні обсяги державної допомоги (4,0–6,0 % ВВП), варто було б детальніше описати методику розрахунків, оскільки офіційна статистика в цій сфері часто є неповною. (с.98-100)

5. У підрозділі 3.2 правовий блок потребує більшої конкретики щодо шляхів впровадження норм ЄС у вітчизняну практику, особливо в контексті майбутньої інтеграції України до ЄС. Рекомендується розглянути питання сумісності національних механізмів допомоги з правилами Договору про функціонування ЄС (ст. 107–109).

Проте, варто наголосити, що висловлені зауваження здебільшого вказують на дискусійні моменти, мають рекомендаційний характер й не є суттєвими, та не заперечують загальну позитивну оцінку дисертації Андрухович Д.Р. як ґрунтового дослідження, що виконане на високому науково-професійному рівні, містить наукову новизну, має теоретичну і практичну цінність.

9. Загальний висновок. Враховуючи актуальність теми та наукові результати проведеного дослідження, вважаємо, що дисертаційна робота Андрухович Дани Романівни «Державна допомога суб'єктам господарювання в системі регулювання підприємницької діяльності в Україні» є самостійною, завершеною працею, в якій отримані нові науково-обґрунтовані теоретичні та практичні результати, що мають прикладне спрямування та у своїй сукупності вирішують важливу наукову проблему обґрунтування теоретичних положень, розробки методичних підходів та надання практичних рекомендацій щодо вдосконалення процесу надання державної допомоги суб'єктам господарювання в системі регулювання підприємницької діяльності в Україні.

На підставі аналізу дисертації Андрухович Д. Р. та публікацій здобувачки можна зробити висновок, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю,

науковою та практичною цінністю отриманих результатів дана дисертація відповідає спеціальності 051 «Економіка» в галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року №44 (зі змінами), а її авторка Андрухович Дана Романівна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії.

Офіційний опонент:

**Доктор економічних наук, професор,
професор кафедри місцевого самоврядування та
розвитку територій,
Навчально-науковий інститут публічної служби та
управління Національного університету
«Одеська політехніка»**

ЛІДІЯ КАРПЕНКО